

Ekslibris Tasarımında Kedi İmgesi

Dr. Öğr. Üys. Ezgi Karaata
Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi
Grafik Tasarım Böl. Öğr. Üyesi
ekaraata@dogus.edu.tr

Makalenin tamamı
10 Ocak 2018'de kabul edildi

Özet

Ekslibris, kitapseverin kütüphanesinde, kendi seçtiği, severek okuduğu kitabın kapağının içinde yer alan, bir yandan kitap sahibinin hayatında önem verdiği bir imgeyi yansıtan, diğer yandan kitap ile sahibi arasında aidiyet bağı kuran, kişiye özel bir sanat dalıdır. Kitapseven birçok kişi aynı zamanda kedi ile de yakın dosttur. Bu dostluğu çok sevdiği kitaplarda yer alacak ekslibrislerin içine taşımak istedikleri için, ekslibris sanatında kedi imgesine oldukça sık rastlanmaktadır. Bu çalışmada, Frederikshavn Dijital Ekslibris Müzesi'nde yer alan kedi imgesi içeren yaklaşık 290 adet ekslibris, yıllarına, ülkelerine ve tekniklerine göre taranarak ortaya çıkan sonuçlar incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ekslibris, Kedi, Sanat, Grafik, Tarih, Kültür

Giriş

Ekslibris, günümüzde bir kitabın mülkiyetinin kime ait olduğunu simgesel olarak belirten sanat eserlerine verilen addır. Latince kökenli ekslibris, kitap sahibinin kişiliğini, aile yapısını, toplum içindeki yerini, mesleğini, bilgisini, geçmişini hatta vizyonunu bile yansıtan küçük kartpostallardır. Prof. Hasip Pektaş tarafından şöyle tanımlanmıştır: “Ekslibris kitapseverlerin kitaplarının iç kapağına yapıştırdıkları üzerinde adlarının ve değişik konularda resimlerin yer aldığı küçük boyutlu özgün yapıtlardır. Kitabın kartviziti ya da tapusudur.” (Pektaş, 2017, s. 11) Kitabın sahibinin talebi üzerine düzenlenir, kitap sahibi nelerden hoşlanıyorsa o imgeleri içerirler. Sahibinin zevklerine, hayatındaki önceliklerine göre, sipariş üzerine yapılan çalışmalardır. Bir ekslibrisin üzerindeki simgelerin sahibi ile bağıni ve anlamını o kişiyi yakından tanıyanlar daha iyi anlayabilirler. Ekslibris sanatçısı, kitap sahibi hakkında bir mesaj vermeye çalışırken öte yandan sanatını ortaya koyarak estetik açıdan takdire şayan bir eser meydana getirme uğraşı içindedir. Prof. Dr. Sıtkı M. Erinç “Bir Sanat Dalı Olarak Ekslibris” adlı makalesinde; ekslibrisleri varlık konularına göre inceleyip, “Bir sanat yapıtı olmalı; Sanatçısının teknik becerisini, artistik yetisini, üslubunu simgelemeli, yani kişilik göstergesi olmalıdır. Sanatçı ile kitap sahibi arasında bir ilişki kurmalıdır. Evrensel baskı simgelerini taşımalıdır. Alıcısında bir estetik kaygı uyandırmalıdır. Estetik ve güzel olmalıdır.” demiştir. (Erinç, 1996, s. 71-72)

Kediler hayranlık uyandıracak kadar güzel, anatomik açıdan estetik, karakter açısından da ilginç hayvanlardır. Ehileştirildiklerinden beri, kedi ile insan arasında çağlar boyunca uzanan kopmaz bir bağ oluşmuştur. Bu nedenle, daima birçok kez farklı kültürlerin sanatında yer almayı başarmışlardır. Sanatın birçok dalında kedi imgesine rastlandığı gibi, kediler ekslibrislere de konu olmuşlardır. Kitapseverler, sanatçı ve tasarımcılar öteden beri kedilerle olan dostlukları nedeniyle kitaplarındaki ekslibrislerde kedilere de yer vermektedirler. Bu çalışmada kedi imgesi ve ekslibris ilişkisi tarama modeli ile araştırılmış olup, literatür ve görsel tarama sonuçları esas alınmıştır.

Dünyada ve Türkiye’de Ekslibrisin Kısa Tarihi

Ekslibris, bir ihtiyaç grafiği olarak doğmuştur fakat içerdiği estetik kaygılar sayesinde özgünleşmekte ve insanı en yakın noktasında sanat ile buluşturmaktadır. (Pektaş, 2017, s. 11)

Daha önceleri el yazması kitapların mülkiyeti ruhban sınıfının ve prenslerin elindeyken, matbaanın icadıyla kitap basımı artmış, kitaplara, eğitimi burjuvalar, alt tabakadaki tüccarlar ve diğer varlıklı kesim tarafından da rahatlıkla ulaşılmaya başlanmıştır. Okurlar arasındaki kitap değiş tokuşu

sirasında, ödünç alınan kitaplar bazen bilerek iade edilmez olmuştur. Kitap alışverişinin yanı sıra baş gösteren kitap hırsızlığı da rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Kitap hırsızlığı o derece artmıştır ki, ortaçağın ve rönesansın baş belası haline gelmiştir. Bu nedenle 1752’de Papa 14. Benedictus kitap hırsızlarının aforoz edileceğini açıklayan bir bülten yayımlamak zorunda kalmıştır.

Değerli bir rönesans kitabında: “Görüyorsunuz ki sahibinin adı yukarıda... Bu nedenle beni çalmayın sakın...” diyerek başlayan ve devam eden; Barselona’da, San Pedro manastırında: “Kim ki bu kitabı sahibinden çalar...” diyerek başlayan ve beddualar içeren sözler yazılıdır. (Manguel, 2001, s. 284) Kitaba yazılan bu notların amacı kitap hırsızlığını bir nebze önlemektir. Kitap hırsızlığına ve kitap değişimindeki kaybolmalara çare bulmak için, kitabın mülkiyeti ekslibrislerle koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Görüldüğü gibi ekslibris tarihte önemli bir ihtiyacı gidermek zaruretinden doğmuştur. Kitabı bu tür kayıplara karşı korumak gereksiniminden doğan ekslibris, aynı zamanda kitaba sahip olanların, kendi varlıkları ile kitabın varlığı arasında bir bağ kurma biçimidir.

Tarihte yazının icadından ve düşüncelerin taşlara aktarılmasından itibaren papirüs ve deri üzerine yazılan yazıların altında “dipnot” gibi özel notlar yer almış, bu gelenek kağıdın icadı ve yaygınlaşmaya başlamasıyla kağıtların diplerine işaretler koymak şeklinde devam etmiştir.

“Araştırmalar ilk ekslibris örneğinin M.Ö. 1400’lerde Mısır’da 3. Amenhotep’in kitaplığında açık mavi fayans üzerinde görüldüğü doğrultudadır.” (Pektaş, 2017, s. 13)

M.Ö. 1300 dolaylarında 19. yüzyıl Mısır hanedanında, bir yazıcı, mesleğiyle ilgili ilk ekslibrisler arasında sayılabilecek şu kasideyi yazmıştır:

“Yazıcı ol! Şunu yüreğine kazı,
Ki adın onlarınki gibi yaşasın!
Tomar unutulmuş taştan iyidir.
Adam ölmüş, bedeni toprak.
İnsanlar bu diyardan göçüp gitmişler
Onu anımsatacak olan kitaptır.
Onu okuyan okurun ağzında.” (Manguel, 2001, s. 218)

M.Ö. 8. yüzyıl sonlarında özellikle denize kıyısı olan liman ülkelerinde gelişen ticaretle birlikte, ticaretle meşgul çok sayıda meslek grubu türemiş, bu tüccarlar da kendilerini diğer tüccarlardan farklı kılmak için bugün “amblem” adını verdiğimiz sembollerini kendilerine tanıtıcı işaretler olarak seçmişlerdir. Seramikçiler, yaptıkları seramiklere; duvarcılar, inşa ettikleri duvarlara;

kağıt üreticileri de ürettikleri kağıtlara kendi mühürlerini işlemişlerdir. Mal sahibine ait bu tanıtıcı işaretler, malın mülkiyetini elinde bulunduran tüccarın malının bir nevi tapusu gibi olduklarından dolayı ekslibrislerle benzer özellikler taşımaktadırlar.

Anadolu’da yapılan kazılarda ilk hayvan biçimli mühürler M.Ö. 7400 yıllarından kalmadır. Çeşitli höyüklerde yapılan kazılarla ulaşılan katmanlarda sırasıyla; Osmanlı, Selçuklu, Bizans, Roma, Helenistik, Frig, Hitit, Eski Tunç Devri ve Kalkolitik çağ kültürlerinden itibaren mühürler bulunmuştur. (Güney, 2014)

M.Ö. 5000-3000 yılları arasında belirlenen Kalkolitik Çağa ait dinsel ağırlıklı sematik figürlerden oluşan eserler de; Mersin, Konya, Malatya, Gaziantep, Denizli, Çorum, Elazığ gibi şehirlerin höyüklerinden kazılarak çıkarılmıştır. Bu dönemde ticari faaliyetlerin yoğun olduğunu, ele geçen mühür ve kil toparlardan (bulla) anlamaktayız. Dinsel ağırlıklı sempatik figürlerden oluşan mühürler hammadde olarak sabun taşı, diorit ve serpantin gibi taşlardan yapılmaktadır. Fırat bölgesindeki yerleşim yerlerinde de pişmiş toprak ve taştan çok sayıda mühür tespit edilmiştir. (Akurgal, 2005)

“M.S.15. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Almanya’da; ağaç üzerine elle boyanmış basit bir arma ile; sahibinin eliyle yazılmış bir sözden oluşan ekslibris, gerçek anlamdaki ilk ekslibris örnekleridir. (Okur, 2013, s. 41)

18.YY. Fransa’sında kitaplar ailenin sosyal konumunun bir ifadesidir. Aile servetinin parçası sayılan özel kütüphaneler, soylular arasında nesilden nesile çoğalarak bir nesilden diğer nesile aktarılmıştır. Dönemin saygın kitapseverlerinden olan Hoym Kontu, kütüphanesinin kalabalık raflarından Çiçero Söylevlerini alırken onu binlerce kopyadan biri değil de, kendi istekleri doğrultusunda ciltlenmiş, altın harflerle aile armasını işlenmiş, kendine özgü tekil bir nesne olarak gördü. (Manguel, 2001, s. 279) Soyluların ve zengin burjuvaların yaşadıkları şatolarda, yer aldıkları toplum içindeki statülerine uygun mekanlarının bir bölümünü oluşturan kütüphanelerindeki kitapların da statülerini ve kişiliklerini yansıtmalarını, kendilerine ait bazı özellikleri taşımasını, özgün nesnelere olmasını tercih etmişler ve bu doğrultuda sanatçılardan taleplerde bulunup bedelini ödemişlerdir. Böylece çeşitli çizim teknikleri uygulanarak ilk ekslibrisler kitapların birinci sayfalarındaki yerini almıştır. Dürer, Picasso, Klee gibi ünlü ressamlar da ekslibris çalışmışlardır. Ekslibris sanatı olarak değerlendirildiğinde, her sanat yapıtında olduğu gibi iki işleve sahip olması gerektiğini unutmamalıdır. Bunlar, estetik kaygı uyandırmak ve iletide bulunmaktır. (Okur, 2013, s. 43)

Osmanlılar döneminden kalma el yazması kitaplar ve basılmış kitapların ilk sayfasında görülen mühürlerin, minyatürlerin, gravürlerin köşelerine konulan işaretlere ekslibris denilmese de onlar da birer mülkiyet işareti olarak kabul edilebilirler. Osmanlılarda mühür kullanımı halk, esnaf, eşraf, ulema ile devlet adamları arasında pek yaygındır. Mühürdeki metnin hattatlarca yazılmasındaki sanat zevki çok gelişmiştir. Mühürü sipariş edenin ekonomik durumuyla ilişkili olarak mühürler altın, gümüş, pirinç, bakır gibi madenlere veya akik zümrüt, yakut, firuze, yeşim, inci gibi kıymetli taşlara kazılarak (hakkedilerek) düzenlenmiştir. Yazma eserler meydana getirirken yazmanın iç kapağı durumunda olan sayfada kitabın adı ve kimin adına yazılmış olduğu kaydedilmiş olup, bu sayfaya “zahriye” denilmiştir. Osmanlı yazma eserlerinde “temellük kaydı” denen kitabın kimin malı olduğu hakkındaki mülkiyet kaydıdır. Kitabın yaprağının 1/a yüzünde yer almıştır. “Mühürler ekslibris türüne girmeseler de özgün kaligrafik yapıları ile ait oldukları kişilerin arması olarak bu işlevi yerine getirmişlerdir.” (Pektaş, 2017, s. 29) Osmanlı döneminden kalma el yazması kitapları incelediğimizde bizde mülkiyet işareti olarak mühürler görülmektedir. Kitap her el değiştirmede yeni sahibinin veya kuruluşun mührü aynı sayfaya basılmıştır.

Batıda yapılan müzayedelerden alınan Türkiye ile ilgili bazı kitaplarda ekslibrislere rastlanmaktadır. Milli Kütüphane’de bulunan 1954 yılında Almanya’dan alınmış, 1777 yılı basımı Osmanlı Tarihi ile ilgili kitapta ekslibris görmek mümkündür. Kültür Bakanlığı’nca 1989 yılında Londra’daki Sotheby’s müzayedesinden alınmış Henry M. Blackmer’in kütüphanesine ait Osmanlı ile ilgili bazı kitaplarda ekslibris bulunmaktadır. Türkiye’de, 1997 yılında Prof. Hasip Pektaş tarafından Ekslibris Derneği kurulmuştur. Bu dernekle beraber ekslibris konusunda Türkiye’de sanatçılar ve tasarımcılar arasında ilgi artarak devam etmektedir. 2008’den beri, İstanbul Ekslibris Derneği adı altında çalışmalarına devam eden dernek, bu alanda birçok yarışma, sergi ve çalıştay düzenlemiş, yurt içi ve yurt dışında konferanslar vererek ekslibrisi tanıtmıştır. (Pektaş, 2017, s. 29-31)

Ekslibris Tasarımında Kedi İmgesi

“Minicik bir kedi yavrusu bir sanat şaheseridir.” — Leonardo da Vinci

Kediler estetik yapıları ve ilginç karakterleri ile farklı kültürlerin sanat eserlerinde yerlerini almışlardır. Kedigiller, familyasının ehlileştirilebilen tek türüdürler. Kedilerin menşei Habeşistan’dır. Milattan 2200 sene evvel Mısır’a ithal edilmiş ve ehli hayatına girmişlerdir. Kediler, Mısırlılarda musiki, aşk ve güzellik ilahlarını temsil etmişlerdir. 2000 sene önce Sanskrit lisanı ile yazılmış bir eserde ehli kedilerden bahsedilmiştir. (Aysoy, 1954, s. 42) Mısır’da kedinin tanrıça sayılmasının sebebi tahıl ambarlarında ve buğday

tarlalarında buğdayları farelerin zararlarından korumalarıdır. 1233'de Katolik Vatikan'da 9. Gregory adlı papa, bazen şeytanın kedi görünümüne büründüğünü açıklayan kararnameyi yayınlayınca hristiyanlar evlerindeki ve sokaklardaki kedileri öldürmüşlerdir. Avrupa'daki bu katliamın ardından veba salgını başlamış ve yaklaşık 100 milyon insan can vermiştir. 1400'lerde Papa 8. Innocent zamanında dozajı artan kedi katliamı 1750'lere kadar Fransa'da Belçika'da bütün şiddetiyle sürmüştür.

Tarihte kedilerin her milletten dostları da düşmanları da olmuştur. Ünlü düşünür, şair, yazar, din adamı ve ressamardan Richelieu, Colbert, Montaigne, Ballay, Locke, Chateaubriand, Baudlaire, Victor Hugo, Gautier, Maupassant, Alexandre Duma, Loti, Georges Clemenceau, D. Lloyd George, Hemingway, Matisse, Picasso, Dali, Jean Cocteau kedi dostu daha birçok ünlüden bazılarıdır. (Aysoy, 1954, s. 40-41)

Doğuda tarih boyunca kedilere sempatiyle yaklaşmış, merhamet gösterilmiş ve iyi davranılmıştır. Dolayısıyla, doğuda birçok sanat eserinde kedilere de yer verilmiştir.

Bu çalışma için Frederikshavn Dijital Ekslibris Müzesi'ne ait ekslibrisler, müzenin web sitesi üzerinden (art-exlibris.net) taranmıştır. King Christian ve Roblon Vakı arının destekleriyle 2012 yılında kurulan art-exlibris.net dijital web sitesi, ilgilenenlere 450.000 orijinal ekslibrisi görme fırsatı vermektedir. Kuruluşunun ilk 6 ayında 4.500 ziyaretçi çeken bu kapsamlı web sitesini bugüne kadar 500.000'in üzerinde ziyaretçisi olmuştur. 51 ülkeden ekslibris örneklerinin olduğu web sitesinden yaklaşık 110 ülke sanatçısı ve koleksiyoncusu yararlanmaktadır. En yoğun yararlanan ülkeler Almanya, USA ve Danimarka'dır. 1700'lü yıllara kadar uzanan ve günümüze kadar gelen periyotlara bölünmüş koleksiyon üzerinde, ekslibris sanatçısına, sahibine, konusuna, tekniğine ve dönemine göre arama yapılabilmektedir. Maddi manevi özveriyle çalışan müze, dünyanın en büyük koleksiyonlarından birine sahiptir. (Pektaş, 2017, s. 133)

450.000 ekslibrisin arasındaki 289 adet kedi figürü yıllarına göre, ülke bazında, uygulanan teknikler de dikkate alınarak tarafımızdan incelenmiştir. Bir kedi figürüne genelde bir teknik uygulanmakla birlikte seyrek de olsa bazılarında iki hatta üç teknik uygulanarak çalışmanın tamamlandığı görülmektedir. Aşağıdaki tablolarda tek tek dökümü yapılan kedi ekslibrisleri muhtelif Avrupa ülkelerinin sanatçıları tarafından çizilmiştir.

ÜLKELER	YILLAR							BİLİNMEYEN	TOPLAM
	1900-1930	1930-1960	1960-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-2018		
ABD									0
ALMANYA			3	3	3	12	7	16	44
ARJANTİN						1		1	2
AVUSTURALYA			6						6
AVUSTURYA		1		14				2	17
BELARUS									0
BELÇİKA			3	1		2		7	13
BİLİNMEYEN	1	1	1						3
BOSNA-HERSEK									0
BREZİLYA									0
BULGARİSTAN						8			8
ÇEKOSLOVAK.		2	6	3	4	4	1	12	32
ÇİN									0
DANİMARKA		2	9	2	2	1		12	28
ERMENİSTAN									0
ESTONYA		1	1					5	7
FINLANDİYA			1					1	2
FRANSA		3				4		7	14
GRÖNLAND									0
GÜNEY AFRIKA									0
HİRVATİSTAN									0
HİNDİSTAN									0
HOLLANDA								5	5
HONG KONG									0
İNGİLTERE			1	1				3	5
İRLANDA									0
İSPANYA		2		1				1	4
İSRAİL									0
İSVEÇ								4	4
İSVİÇRE								1	1
İTALYA		1		4	1	2	1	2	11
JAPONYA			3	4	2			2	11
KANADA			1						1
LETONYA									0
LİTVANYA		1	2			1		3	7
LÜKSEMBURG				5					5
MACARİSTAN		1	2					4	7
NORVEÇ									0
POLONYA			2	6	1	3	1	11	24
ROMANYA								1	1
RUSYA			1	3	3	2		5	14
SLOVAK CUM.									0
SLOVENYA									0
SOVYETLER BİR			1						1
TAYVAN									0
TÜRKİYE						2	3		5
UKRAYNA					3	3			6
YENİ ZELANDA									0
YUGOSLAVYA								1	1
TOPLAM	1	15	43	47	19	45	13	106	289

Tablo 1: 289 adet kedi imgesi içeren ekslibrisin dönemsel olarak ülkelere göre dağılımı

Frederikshavn Dijital Ekslibris Müzesi'nin web sitesindeki 1900-2018 yılları arasında dünya genelinde tasarlanan ekslibrisler incelendiğinde, yıllar içinde en çok kedi imgesi kullanan ülkeler 15 basamakta şöyle sıralanmaktadır:

1. Almanya - 44 adet,
2. Çekoslovakya - 32 adet,
3. Danimarka - 28 adet,
4. Polonya - 24 adet,
5. Avusturya - 17 adet,
6. Rusya, Fransa - 14 adet,
7. Belçika - 13 adet
8. İtalya, Japonya - 11 adet
9. Bulgaristan - 8 adet,
10. Macaristan, Litvanya, Estonya - 7 adet,
11. Avustralya, Ukrayna - 6 adet,
10. Lüksemburg, İngiltere, Türkiye, Hollanda - 5 adet,
12. İspanya, İsveç - 4 adet,
13. Bilinmeyen - 3 adet,
14. Finlandiya, Arjantin - 2 adet
15. Sovyetler Birliği, Kanada, Yugoslavya, Romanya, İsviçre - 1 adet.

178 □

Yıllara göre kedi imgesi içeren ekslibrislerin en az üretildiği tarih 1900-1930'lu yıllar olmuştur. Bu tarih aralığına bakıldığında sadece bir adet ekslibris tasarlandığı görülmektedir. Dünya geneline bakıldığında bu koleksiyondaki en eski ekslibris olan bu eser, 1921 yılında sanatçısının ve ülkesinin bilinmediği P1 - Klişe baskı tekniği ile yapılmış "Kadın ve Kitap" başlıklı ekslibris olduğu görülmüştür. (Görsel 1) Oldukça büyük bir kitabın üzerine uzanmış kadının üstünde bir kedi olduğu görülmektedir. 1920'li yıllarda kitapsever bir kadının kitabı ve kedisi ile geçirdiği zaman

Görsel 1: "Kadın ve Kitap" konulu ekslibris - 1921

Görsel 2: “İsimsiz” ekslibris - Almanya, tarihsiz, Peter Dietzsch

resimlenmiştir. En çok kedi imgesi içeren ekslibris tasarımı 1980-1990 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu on yılda koleksiyonda 47 adet kedi imgili ekslibris bulunduğu görülmektedir.

En çok kedi ekslibrisine sahip ülkenin Almanya olduğu görülmektedir. Tarihsel olarak ekslibrisin günümüz tanımına uygun biçimde ilk olarak, 15. yüzyılda, Almanya’da oluşturulan bir arma olduğu için, en çok kedi imgili ekslibrisin bu ülkeden çıkması doğal bir sonuçtur. İlk baskı aracı da ayrıca dünyada ilk defa Almanya’da, Gutenberg tarafından üretilmiştir. Almanya’ya ait ekslibrisler konu olarak incelendiğinde, ilk sırada kitapseverin kitap okuduğu sırada kedisi ile olan birlikteliği ya da iki en çok sevilen obje olarak kitap ve kedi birlikteliği görülmektedir. (Görsel 2)

Onun ardından kültürel bir öğe olarak Bremen mızıkacıları, kişilik verilmiş kediler, gerçekçi ya da esprili ve son olarak erotik anlatıma sahip olan ekslibrisler gelmektedir. Almanya’da yapılmış ekslibrislerde bahsi geçen bu konuların, dünya genelindeki 289 adet kedi imgesi içeren ekslibris ile ortak olduğu görülmektedir.

Kedi imgesini konu eden ekslibris tasarımları ülkemizdeki tasarımlarda da bulunmaktadır. Kedi, Türkiye’de çok sevilen bir hayvan olmasına ve bu hayvana ait Türkiye’ye özgü Ankara Kedisi, Van Kedisi gibi türler olmasına rağmen, düzenlenen tabloda Türkiye, ekslibriste kedi imgesi kullanan 10. ülke olarak yer almıştır. Bunun en büyük nedeninin ekslibris tasarımının Türkiye’de çok bilinmemesi, özellikle 1997 yılında kurulan Ekslibris Derneği

Görsel 3: “İsimsiz” ekslibris - Türkiye, 2008, Hasip Pektaş

ÜLKE	TEKNİK																	BİLİNMEYEN
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	C1	C2	C3	C4	C5	C7	P1	P7	P8	CGD	T	
ABD													1					
ALMANYA	3	3	2					4	16	2	11			3		5		10
ARJANTİN						1												
AVUSTURALYA									1									
AVUSTURYA	3	2	3					1	1		1			3				2
BELARUS																		
BELÇİKA		4	1						1							1		6
BİLİNMEYEN	1												1					2
BOSNA-HERSEK																		
BREZİLYA																		
BULGARİSTAN		3							1		1							4
ÇEKOSLOVAKYA		5							8								2	18
ÇİN																		
DANİMARKA	1	2	1						1				3	2			1	18
ERMENİSTAN																		
ESTONYA		2	2						1									4
FINLANDIYA																		2
FRANSA		3											1					11
GRÖNLAND																		
GÜNEY AFRIKA																		
HİRVATİSTAN																		
HİNDİSTAN																		
HOLLANDA		2	3	1	1													
HONG KONG																		
İNGİLTERE		4																1
İRLANDA																		
İSPANYA		1																3
İSRAİL																		
İSVEÇ																		1
İSVİÇRE		1																
İTALYA		4				2			3	1	2							1
JAPONYA	9		2	4														2
KANADA																		1
LETONYA		1																
LİTVANYA			2						2		1	2						1
LÜKSEMBURG								1				4						
MACARİSTAN	1	2	1					1	1			1						
NORVEÇ																		
POLONYA	1	2	4					2				1	1	1	2	1	1	10
ROMANYA									1									
RUSYA		3	1						5				1					5
SLOVAK CUM.																		
SLOVENYA																		
SOVYETLER BİR.		1																
TAYVAN																		
TÜRKİYE													1		4			
UKRAYNA										4	4							2
YENİ ZELANDA																		
YUGOSLAVYA																		1
TOPLAM	19	45	22	5	1	3	0	9	42	7	14	6	14	11	1	12	4	105

Tablo 2: 289 adet kedi imgesi içeren ekslibriste kullanılan tekniklere göre dağılımı

Görsel 4: “İsimsiz” ekslibris - Almanya, 2012, Olaf Gropp

ile birlikte sanatçılar ve tasarımcılar arasında popülerliğinin artmasından dolayı, bu tabloda Türkiye'nin 2000 yılı itibari ile yer almaya başladığı ve Türkiye'de yapılan kedi ekslibrislerinin her geçen yıl arttığı görülmektedir. (Görsel 3)

Kedilerin kitaplar ve kütüphanelerle birlikte ele alınmasına başka bir neden olarak kediler ve fareler arasında sürüp giden düşmanlık da gösterilebilir. Eskiden el yazması kitapları kurtlardan korumak için kenarına “böceklerin padişahı” olduğu düşünülen “kebikeç” sözcüğü yazılırdı. Böceklerin, güvelerin kebikeçten korkup kitaplara yanaşmayacağına inanılırdı. 290 civarında kedi ekslibrislerine bu açıdan bakıldığında bazılarında kitap hırsızları kitapları kemirerek yok eden farelere benzetilmiş, kitaplara ve kütüphaneye bekçilik görevi de kedilere verilmiştir. (Görsel 4)

Tablodaki ekslibris baskı tekniklerini tanımlayan kısaltmalar aşağıda açıklanmıştır.

- X1 = Ağaç baskı
- X2 = Ağaç oyma baskı
- X3 = Linolyum baskı
- X4 = Metal oyma baskı
- X5 = Metalle çukur-yüksek baskı
- X6 = Plastik oyma yüksek baskı
- C2 = Hakkak kalemle bakır oyma
- C3 = Asitle yedirme
- C4 = Kuru kazıma
- C5 = Akuatinta
- C7 = Mezotint (mekanik doku yaratma)
- P1 = Klişe baskı
- P7 = Ofset baskı
- P8 = Fotoğraf
- CRD = Bilgisayarla çoğaltma
- T = Tipografi, yazı baskı

Kedi imgesi içeren 289 adet ekslibrisin ayrıca tekniklerine göre nasıl dağıldığı incelenmiştir. Bu tekniklerin dağılımını gösteren bir tablo oluşturulmuştur. Tablo incelendiğinde dünya genelindeki kedi imgesi içeren ekslibrislerde en çok tercih edilen baskı tekniği ağaç oyma olduğu görülmüştür. Ağaç oyma tekniği bilinen en eski baskı tekniklerindedir. Tarihte görülen ilk örnekleri Mısır ve Mezopotamya'da damga şeklinde uygulanan ağaç baskılardır. Günümüzde hala çok kullanılan bir teknik olduğu görülmektedir. Ağaç baskıdan sonra asitle yedirme tekniği gelmektedir. Çukur baskı tekniklerinden biri olan asitle yedirme, gravür sanatçılarının sıklıkla tercih ettiği bir tekniktir. Çinko, bakır, alüminyum ya da kurşun kalıpların asitle

oyulması yoluyla oluşturulur. Diğer teknikler sırasıyla birbirini şu şekilde takip etmektedir: Linolyum baskı, Ağaç baskı, Akuantinta ve Klişe baskı, Bilgisayarla çoğaltma, Ofset baskı, Hakkak kalem ile bakır oyma, Kuru kazıma, Mezotint, Metal oyma baskı, Tipografi, Plastik oyma yükek baskı ve son olarak Metalle çukur-yüksek baskı ve Fotoğraf.

Sonuç

Ortaçağ Avrupa'sında kediye karşı takınılan olumsuz tavıra karşın, kedi imgesi kullanan ekslibrislerin ülkelere göre dağılımı tablosunun sonucuna bakıldığında, arada böyle tarihi bir bağ kurmak mümkün değildir. Öncelikle, çoğu doğu ülkesinin müzenin koleksiyonunda yer almamasından dolayı böyle bir değerlendirme yapmak doğru olmayacaktır. Ayrıca, ekslibris Avrupa'da popüler olan bir sanat olduğu için, birçok Avrupa ülkesinin sıralamada önlerde olduğu görülmektedir. Kedi imgesini en çok kullanan ülkenin Almanya olması, hem ilk ekslibris örneğinin burada tasarlanmasından, hem de ilk baskı aracının bu ülkede üretilmesinden dolayı bu doğal bir sonuçtur. Ekslibris üzerindeki simgeler ve göstergelerle verilmek istenen mesaj, sipariş veren kişinin çevresindekiler tarafından nasıl algılandığını ilk bakışta dile getirmektedir. Sipariş verenin hayatında en önem verdiği şeyleri ifade etmekte, sanatçı da bu şeyler her neyse görsel olarak küçük bir sanat eserine dönüştürmektedir. Tasarlananan ekslibrisler incelendiğinde, kitap sahiplerinin, tasarımcı ve sanatçıların, kitap ve kediyi çok sevdikleri için, kütüphanelerinde yer alan kitap kapaklarının içlerine bunu yansıtan ekslibris tasarımları yaptıkları ya da sipariş ettikleri görülmüştür. Kedi imgeli ekslibrislerin baskı tekniklerine göre dağılımı incelendiğinde, en çok tercih edilen teknik, bilinen en eski teknik olan ağaç oyma tekniğidir. Bu teknik bilinen en eski teknik olmakla birlikte, sanatçıların en çok tercih ettiği teknik de olmuştur.

Ekslibrisler varlıklarıyla hem kitap sahibine kendisini özel hissettirmekte hem de birbirlerinden güzel örnekleriyle bir sanat dalı olarak beğeniyle izlenmekte ve işlevini sürdürmektedir.

Kaynakça

Akurgal, E. (2005). Anadolu Kültür Tarihi. Ankara: Tübitak.

Aysoy, S. (1954). Değişik Milletler Tarihlerinde Kedi. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi , 40-66.

Erinç, S. M. (1996). Bir Sanat Dalı Olarak Exlibris. Anadolu Sanat , 69-73.

Güney, A. (2014). Anadolu'da Başlangıcından MÖ I. Binin Sonuna Kadar Hayvan Biçimli Damga Mühürler. Yüksek Lisans Tezi . Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı.

Manguel, A. (2001). Okumanın Tarihi. İstanbul: YKY.

Okur, G. (2013). İletişim Açısından Ekslibris. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi , 40-48.

Pektaş, H. (2017). Ekslibris (4 ed.). İstanbul: İED.

Pektaş, H. (2017). Frederikshavn Sanat Müzesi ve Ekslibris Koleksiyonu. Uluslararası Ekslibris Dergisi , 129-134.